

Historical, Political, Economic, Cultural, and Social Developments of Iran under the Reigns of Reza Shah Pahlavi (1925-1941) as Reflected in Postal Stamps of the Time

Seyyede Forough Fathi¹ | BagherAli Adelfar² | Abdolrafi Rahimi³ | Mohsen Bahramnejad⁴

Abstract:

Purpose: Postal stamps were introduced in Iran in the Qajarid era as a sign of modernity. Reza Shah Pahlavi government issued stamps to signal the commencement of a modern time. This paper investigates the themes used in the design of postal stamps.

Method and Research Design: A comprehensive collection of postal stamps were used to categorize the themes.

Finding and Conclusion: Political events are more frequently made the themes. Then the change of dressing style of the public from the traditional to the western as a government policy is reflected in the design of postal stamps.

Keywords: Reza Shah Pahlavi; Stamps; Surcharge; Iran.

Citation: Fathi, S., Adelfar, B., Rahimi, A., Bahramnejad, M. (2020). Historical, Political, Economic, Cultural, and Social Developments of Iran under the Reigns of Reza Shah Pahlavi (1925-1941) as Reflected in Postal Stamps of the Time. *Ganjine-ye Asnad*, 30(3), 6-28. doi: 10.22034/ganj.2020.2575

**GANJINE-YE
ASNAD**
Historical Research &
Archival Studies Quarterly

Research paper

1. Ph.D. Student of the history, Imam Khomeini International University, Qazvin, I. R. Iran, (Corresponding Author) forughfathi@yahoo.com
  2. Associate Professor, Department of History, Imam Khomeini International University, Qazvin, I. R. Iran Badelfar@yahoo.com
  3. Assistant Professor, Department of History, Imam Khomeini International University, Qazvin, I. R. Iran aghabeigom@yahoo.com
  4. Associate Professor, Department of History, Imam Khomeini International University, Qazvin, I. R. Iran bahramnejad1345@yahoo.com
- Copyright © 2020, NLAJ (National Library & Archives of I. R. Iran). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and adapt the material for any purpose.

Ganjine-Ye Asnad

«119»

Peer-reviewed Journal | National Library & Archives of I. R. Iran, Archival Research Institute

ISSN: 1023-3652 | E-ISSN: 2538-2268

Digital Object Identifier(DOI): 10.22034/GANJ.2020.2575

Indexed by Google Scholar, Researchgate, ISC, SID & Iran Journal | <http://ganjineh.nlai.ir>

Vol. 30, No. 3, Autumn 2020 | pp: 6-28 (23) | Received: 29, Nov. 2019 | Accepted: 26, Jul. 2020

Historical research

انعکاس تحولات تاریخی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، و اجتماعی ایران در تمبرهای دوره رضاشاه پهلوی (۱۳۰۴-۱۳۲۰ ش)

سیده فروغ فتحی^۱ | باقرعلی عادلفر^۲ | عبدالرفیع رحیمی^۳ | محسن بهرام نژاد^۴

فصلنامه تحقیقات تاریخی
و مطالعات آرشیمی

مقاله پژوهشی

چکیده:

هدف: تمبر به عنوان نمادی از دنیای نوین در عصر قاجار وارد حیات اجتماعی ایران شد. رضاشاه از تمبر برای اعلام حکومت جدید سود جست. این مقاله اهداف حکومت رضاشاه در انتشار تمبر را بررسی می کند.

روش/رویکرد پژوهش: با روش توصیفی تحلیلی و با ترسیم جدول و نمودارهای ستونی میزان انعکاس تحولات تاریخی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، و اجتماعی ایران در تمبرها بررسی شده است.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: رویدادهای سیاسی بیش از دیگر مضمون‌ها در تمبرها منعکس است. موضوع تغییر لباس و فرهنگ در تمبرها منعکس است. مضمون‌های تاریخی و اقتصاد کمتر در تمبرهای این دوره دیده می‌شود.

کلیدواژه‌ها: رضاشاه پهلوی، تمبر، سورشاز^۵، ایران

استناد: فتحی، سیده فروغ، عادلفر، باقرعلی، رحیمی، عبدالرفیع، بهرام نژاد، محسن. (۱۳۹۹). انعکاس تحولات تاریخی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، و اجتماعی ایران در تمبرهای دوره رضاشاه پهلوی (۱۳۰۴-۱۳۲۰ ش). گنجینه اسناد، ۳۰ (۳)، ۲۸-۶. doi:10.22034/ganj.2020.2575

doi:10.22034/ganj.2020.2575 | ۶-۲۸، (۳) ۳۰

۱. دانشجوی دکتری تاریخ ایران دوره اسلامی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران، (نویسنده مسئول)
forughfathi@yahoo.com
۲. دانشیار گروه تاریخ دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران
Badelfar@yahoo.com
۳. استادیار گروه تاریخ دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران
aghabeigom@yahoo.com
۴. دانشیار گروه تاریخ دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران
bahramnejad1345@yahoo.com
۵. Surcharge: چاپ عباراتی روی تمبرهای موجود برای تغییر قیمت یا تغییر کاربری تمبر یا در زمان تغییر حکومت (نوین فرح‌بخش، ۱۳۸۰، ص ۹). در فارسی به معنی تغییر ارزش است و نوشته‌ای است که ارزش اولیه تمبر را تغییر می‌دهد (نیساری، ۱۳۴۱، ص ۱۴). تغییرات جدید با عباراتی بر روی تمبرها ممهور می‌شوند. عبارتی که روی تمبرها مهر می‌شود، به عبارت سورشازی و این کار به سورشاز^۵ موم است.

گنجینه اسناد

«۱۱۹»

فصلنامه علمی | سازمان اسناد و کتابخانه ملی ج.ا.ایران - پژوهشکده اسناد

شاپا (چاپی): ۱۰۲۳-۲۶۵۲ | شاپا (الکترونیکی): ۲۵۲۸-۲۲۶۸

شناسانه برنمود رقمی (DOI): 10.22034/GANJ.2020.2575

نمایه در Researchgate, Google Scholar, SID, ISC و ایران ژورنال | http://ganjineh.nlai.ir

سال ۳۰، دفتر ۳، پاییز ۱۳۹۹ | صص: ۲۸-۶ (۲۳)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۹/۸ | تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۵/۵

تحقیقات تاریخی

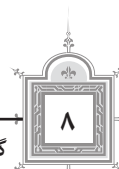
۱. مقدمه

تمبر با تصاویر و نمادهای مختلف، کوچک‌ترین مدرک رسمی کشور و حامل تفکر سیاسی-فرهنگی حاکمانی است که نشر آن را مهیا می‌کنند. در این پژوهش موضوعات تاریخی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی مطرح شده بر روی تمبرهای پستی منتشر شده طی ۱۶ سال حکومت رضاشاه بررسی شد تا اولویت‌های حکومت پهلوی اول برای اطلاع‌رسانی به مردم و میزان اهمیت این اولویت‌ها باهم قیاس شود. پژوهش تلاش می‌کند تا به این پرسش‌ها پاسخ دهد:

۱. تمبرهای دوره رضاشاه بیشتر به کدام بخش از تاریخ ایران پرداخته‌اند؟
  ۲. چگونه از تمبر برای اعلام اهداف سیاست سلسله حاکم استفاده شده‌است؟
  ۳. وقایع اقتصادی به چه میزان در تمبرهای پهلوی اول حضور دارند؟
  ۴. آیا نمادهای فرهنگی در تمبرهای این دوره مطرح شده‌اند؟
  ۵. کدام وقایع اجتماعی در تمبرهای رضاشاهی به تصویر کشیده شده‌اند؟
- برای پاسخ به این پرسش‌ها از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شد. به‌مدد ارقام جداول و نمودارهای ستونی، نوع و میزان طرح وقایع تاریخی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، و اجتماعی ایران، در تمبرهای این دوره بررسی و باهم مقایسه شد. فرض بر این قرار گرفت که پهلوی اول هم، با ادامه شیوه نشر تمبر در دوره قاجار، اولویت را بر انعکاس وقایع سیاسی نهاده و سایر موضوعات را به حاشیه رانده‌است. در دوره پهلوی اول تمبر به خدمت اهداف حکومتی درآمد و تنها به موضوعات مکمل سیاست حاکم اجازه حضور بر روی تمبرها داده شد و سایر موضوعات در سایه سیاست کم‌رنگ شد.

۲. پیشینه پژوهش

توجه مجموعه‌داران به بُعد تجاری و تفننی تمبر و اولویت‌دادن آن بر بُعد علمی و تاریخی تمبر از شکل‌گیری تألیفات گسترده علمی جلوگیری کرده‌است. چند مقاله و پایان‌نامه، اندک پژوهش علمی موجود درباره تمبر است. نگارنده در مقاله پیشین خود میزان حضور تاریخ در تمبرهای پهلوی دوم را از آغاز تا کودتای سال ۱۳۳۲ش به یاری نمودار سنجدیده‌است. این سبک مقاله را برای تمبرهای سایر ادوار تاریخی ایران نیز می‌توان ادامه داد. کمبود منابع تخصصی، پژوهش علمی در زمینه تمبر را با مشکل مواجه کرده‌است؛ بنابراین کار در این زمینه تلاش بیشتری را می‌طلبد.

۳. معرفی انواع تمبرهای پستی دوره رضاشاه (۱۳۰۴-۱۳۲۰ ش)

۲۴ سری تمبرهای منتشر شده در کل دوره رضاشاه به ترتیب زمان انتشار:
۱ و ۲): قبل از چاپ تمبرهای پهلوی، دو سری تمبر قاجاری، با عبارات سورشارژی،
آغاز سلطنت پهلوی را اعلام کردند. ۶ قطعه از تمبرهای مالیاتی احمدشاه با عبارت «پست
حکومت موقتی پهلوی ۹ آبان ماه ۱۳۰۴ ۱۹۲۵» (تصویر ۱)؛ و ۴ قطعه تمبر احمدشاهی
بزرگ، با سورشارژ نقش شیروخورشید و عبارت سلطنت پهلوی و ذکر تاریخ ۲۵ آذر ۱۳۰۴،
و عبارت انگلیسی 1925 REGNE PAHLAVI این وظیفه را عهده‌دار شدند (نیساری، ۱۳۴۱،
صص ۸۰-۸۳).

تصویر ۱

سری پست حکومت موقتی پهلوی ۱۳۰۴ ش

۳): به پیشنهاد فرج‌الله بهرامی، رئیس دفتر شاهنشاهی، تمبرهای احمدشاهی منسوخ شد
و در تاریخ ۱۳۰۵/۲/۱۸ ش با رئیس کل مالیه برای نشر تمبرهای جدید مذاکره شد. سپس
نظمیه تمبرهایی با تصویر احمدشاه را از دفاتر پستی نابود کرد و وزارت مالیه و اداره
خزانه‌داری کل، ۱۰۴۱۰،۰۰۰ قطعه تمبر شیروخورشیدی مشروطه را با ۱۶ بهای متفاوت
در سال ۱۳۰۵ ش جایگزین تمبرهای احمدشاهی کردند. با سورشارژ تمبرها با عبارت
سلطنت پهلوی ۱۳۰۵، ۱۹۲۶، به فارسی و لاتین، تمبرهای پهلوی هم آماده شد (اسناد
شماره ۷۱۸۵ و ۲۶۳۰، به نقل از یزدانی، ۱۳۷۸، صص ۵۷، ۵۸؛ انجمن تمبر ایران، ۱۳۹۷،
ص ۹۳).

۴ و ۵): اولین سری تمبر با تصویر رضاشاه با کلاه، در ۱۰ قطعه در ۲ تصویر و اندازه در سال‌های ۱۳۰۵-۱۳۰۷ش در چاپ‌خانه تهران مجلس انتشار یافت. این سری را مهدی‌قلی‌خان هدایت مخبرالسلطنه طراحی و صنایع‌السلطان حکاکی کرده بودند. ۴ قطعه از این سری که منقش به تاج بودند، رتوش شدند و در سال ۱۳۰۷ش به چاپ دوم رسیدند (تصویر ۲)؛ وجه‌تمایز سری دوم (سری رتوش‌شده) روشن‌تر بودن آن است (نیساری، ۱۳۴۱، صص ۸۴، ۸۵). در چاپ تمبر با تصویر رضاشاه به دستور وزارت مالیه در اواخر سال ۱۳۰۵ش، علاوه بر جلب رضایت شاه، مختصاتی هم باید رعایت می‌شد تا از انتشار تمبرهای تقلبی جلوگیری شود؛ از این رو به کاغذ، نقاش، و دستگاه چاپ مخصوص نیاز بود (ساکما، ۳۱۰/۲۱/۴). مجلس با کمک متخصصان آلمانی و وارد کردن جدیدترین ماشین‌های چاپ به داخل کشور در سال ۱۳۰۵ش، چاپ تمبر در خارج از کشور را متوقف کرد و تصمیم نهایی برای چاپ تمبر در داخل کشور را به وزارت مالیه واگذار کرد (ساکما، ۳۱۰/۲۱/۱؛ ۳۱۰/۲۱/۵). پس از دیدار وزیر مالیه با شاه مقرر شد تا از این پس تمبرها در تهران چاپ شوند (ساکما، ۳۱۰/۲۱/۶، ۳۱۰/۲۱/۷)؛ ولی این موضوع به‌طور کامل محقق نشد. در هیچ‌کدام از تمبرهای چاپ دوره رضا شاه از فیلگران^۱ استفاده نشد (پلودن و همکاران، ۲۵۳۵، ص ۵).

تصویر ۲

سری رتوش‌شده پهلوی
ش ۱۳۰۷

۶ الی ۸): تمبر پست هوایی نوآوری پستی این دوره بود. این تمبر برای افزایش سرعت انتقال مرسولات، و برای تأمین هزینه انتقال نامه‌ها با هواپیما، در کنار تمبر عادی ۶شاهی، و تمبر هوایی اقرانی بر پاکت چسبانده می‌شد. اولین سری را شرکت آئشده هلند در تاریخ ۱۳۰۵/۱۱/۱۸ش با چاپ مجدد تمبرهای شیروخورشید مشروطه، و سورشارژ عبارت «مخصوص پست هوایی» با تصویر هواپیما، در ۱۶ قطعه منتشر کرد. سری دوم و سوم، با سورشارژ عبارت «پست هوایی» به خط فارسی و فرانسوی و تصویر هواپیما بر روی

۱. Filigran: فیلگران یا ته‌نقش: نقوش درون کاغذ تمبر؛ نوشته یا علامتی در متن خمیر کاغذ (نوبن فرحبخش، ۱۳۸۰، ص ۸).

تمبرهای مالیاتی، در ۵ قطعه در تاریخ ۱۳۰۷/۳/۱۶ ش، و ۱۲ قطعه در ۲ اندازه، در سال‌های ۱۳۰۷-۱۳۰۸ ش در چاپ‌خانه مجلس چاپ شدند. تفاوت ۲ سری اخیر با هم نوع خط استفاده شده است؛ سری اول با خط نسخ، و سری دوم با خط نستعلیق سورشارژ شد (انجمن تمبر ایران، ۱۳۹۷، صص ۹۵، ۹۶).

۹: اولین سری تمبرهای یادگاری، به مناسبت تاج‌گذاری رضاشاه، در یک سری ۱۶ قطعه‌ای در ۲ اندازه و دو نوع تصویر، در چاپ‌خانه هارلم آمستردام هلند، در سال‌های ۱۳۰۸-۱۳۰۹ ش منتشر شد. تصویر شاه در قطع کوچک‌تر با کلاه و در قطع بزرگ‌تر با تاج و شل، نشسته بر تخت، با پرچم ایران، به چشم می‌خورد (عباسیان، ۱۳۷۰، ص ۳۸).

۱۰ و ۱۱: تمبرهای پست هوایی پهلوی، معروف به سری عقابی در ۱۷ قطعه، در شرکت آئشده هلند در تاریخ ۱۳۰۹/۴/۱۴ ش چاپ شدند. تصویر نیم‌رخ رضاشاه با کلاه و کوه دماوند با عقابی در حال پرواز، در دو طرف تمبرها به چشم می‌خورد (انجمن تمبر ایران، ۱۳۹۷، صص ۹۸، ۹۹). با تغییر نام رسمی کشور به ایران تمام ۱۷ قطعه مذکور، با مهر سیاه و با عبارت Iran در سال ۱۳۱۴ ش، سورشارژ شدند (نیساری، ۱۳۴۱، صص ۱۴۹، ۱۵۰).

۱۲: تمبرهای پستی با استفاده از تصویر رضاشاه، معروف به سری مجلس یا لیتوگراف، در ۱۱ قطعه در چاپ‌خانه تهران مجلس در سال ۱۳۱۰-۱۳۱۱ ش چاپ شدند (انجمن تمبر ایران، ۱۳۹۷، صص ۹۹، ۱۰۰).

۱۳: با تغییر واحد پول ایران به دینار و ریال، سری دیناری با تصویر رضاشاه، در ۲ اندازه و ۲ نوع تصویر، در ۱۵ قطعه، در چاپ‌خانه مجلس در سال‌های ۱۳۱۲-۱۳۱۳ ش نشر و توزیع شد (نوبین فرح‌بخش، ۱۳۸۰، ص ۹۶).

۱۴: به مناسبت دهمین سال سلطنت، سری ترقیات در ۹ قطعه در شرکت آئشده هلند، در تاریخ ۱۳۱۳/۱۲/۳ ش منتشر شد. ۵ دینار با نشان عدلیه، ۱۰ دینار با دورنمای تخت جمشید، ۱۵ دینار با نشان فرهنگ، ۳۰ دینار با فرودگاه دوشان‌تپه، ۴۵ دینار با آسایشگاه سخت‌سر، ۷۵ دینار با کارخانه سیمان ری، ۹۰ دینار با ناو پلنگ، ۱ ریال با نقش پل و راه‌آهن روی رود کارون، و ۱/۵ ریال با ساختمان اداره پست تهران، تصاویر این تمبرها بودند. این سری آخرین سری تمبرهای دارای عبارت Postes Persanes هستند (نیساری، ۱۳۴۱، ص ۸۹)؛ (تصویر ۳).

تصویر ۳

سری دهمین سال سلطنت
 رضا شاه پهلوی/سری ترقیات
 ش ۱۳۱۳

۱۵ الی ۱۷): با تغییر رسمی نام کشور از Perse به Iran در تاریخ ۱۰/۱۰/۱۳۱۴ ش، بعضی از تمبرهای موجود بانام جدید و عبارت POSTES IRANIENNES در سال ۱۳۱۴ ش سورشارژ شدند. ۸ قطعه از سری تاج گذاری، ۹ قطعه از سری چاپ مجلس، و تمام ۱۵ قطعه سری دیناری، تمبرهایی بودند که با سورشارژ ایران، به جریان پست بازگشتند (نوبن فرح بخش، ۱۳۹۷، صص ۱۰۲-۱۰۵).

۱۸): آخرین سری تمبرهای رضاشاه با کلاه پهلوی، با حاشیه ای ستونی، به نام سری ستونی در ۱۴ قطعه و ۲ اندازه، در چاپ خانه مجلس در سال ۱۳۱۴ ش چاپ شد (عباسیان، ۱۳۷۰، صص ۴۱، ۴۲).

۱۹ الی ۲۳): چاپ خانه مجلس تمبر تصویر شاه را بدون کلاه و با حاشیه ستونی، در ۵ سری منتشر کرد. سری نخست در ۲ اندازه و ۱۵ قطعه، با زیر نویس فرانسوی در سال های ۱۳۱۴-۱۳۱۵ ش منتشر شد. سری دوم بدون زیر نویس، در سال های ۱۳۱۶-۱۳۱۷ ش، و به مناسبت شصتمین سال تولد شاه، با تاج پهلوی در بالای تمبر، در ۱۰ قطعه و ۳ سری بی دندان، دندانه دار و بلوک یادگاری، در شرکت آئشده هلند در تاریخ ۲۴/۱۲/۱۳۱۶ ش چاپ شدند (نیساری، ۱۳۴۱، صص ۹۴-۹۷).

۲۴): به مناسبت عروسی ولیعهد و فوزیه، ۵ قطعه تمبر با تصویر زوج و تاج پهلوی، در چاپ خانه کرووازیه سوئیس، در تاریخ ۴/۲/۱۳۱۸ ش منتشر شد (انجمن تمبر ایران، ۱۳۹۷، صص ۱۱۰، ۱۱۱)؛ (تصویر ۴).

تصویر ۴

سری عروسی ولیعهد و فوزیه ۱۳۱۸ ش

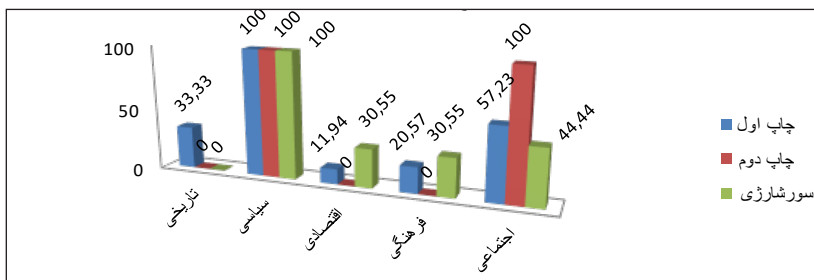
۴. تحلیل تمبرهای دوره رضاشاه

در طی ۱۶ سال سلطنت پهلوی اول، ۲۴ سری تمبر پستی، برابر با ۲۷۱ قطعه تمبر وارد جریان پستی کشور شد. تمبرها در چاپخانه تهران مجلس، هلند و سوئیس چاپ شدند (نوبن فرح‌بخش، ۱۳۸۰، صص ۸۸-۱۰۴). این ۲۴ سری عبارت بودند از: ۱۳ سری برابر با ۱۵۹ قطعه (۵۸/۶۷٪) چاپ اول؛ ۱ سری برابر با ۴ قطعه (۱/۴۷٪) چاپ دوم؛ ۱۰ سری برابر با ۱۰۸ قطعه (۳۹/۸۵٪) سورشارژ از تمبرهای قاجار و پهلوی (جدول ۱ و نمودار ۱).

شماره	نوع	سری	عدد	درصد از کل	تاریخی	سیاسی	اقتصادی	فرهنگی	اجتماعی
۱	چاپ اول	۱۳	۱۵۹	۵۸/۶۷٪	۵۳ (۳۳/۳۳٪)	۱۵۹ (۱۰۰٪)	۱۹ (۱۱/۹۴٪)	۳۳ (۲۰/۷۵٪)	۹۱ (۵۷/۲۳٪)
۲	چاپ دوم	۱	۴	۱/۴۷٪	—	۴ (۱۰۰٪)	—	—	۴ (۱۰۰٪)
۳	سورشارژ	۱۰	۱۰۸	۳۹/۸۵٪	—	۱۰۸ (۱۰۰٪)	۳۳ (۳۰/۵۵٪)	۳۳ (۲۰/۵۵٪)	۴۸ (۴۴/۴۴٪)
جمع	—	۲۴	۲۷۱	—	۵۳ (۱۹/۵۵٪)	۲۷۱ (۱۰۰٪)	۵۲ (۱۹/۱۸٪)	۶۶ (۲۴/۳۵٪)	۱۴۳ (۵۲/۷۶٪)

جدول ۱

مجموع و موضوع تمبرهای پستی چاپ
دوره رضاشاه (۱۳۰۴-۱۳۲۰ ش)

نمودار ۱

درصد تحولات تاریخی، سیاسی، اقتصادی،
فرهنگی و اجتماعی در انواع تمبرهای دوره
رضاشاه

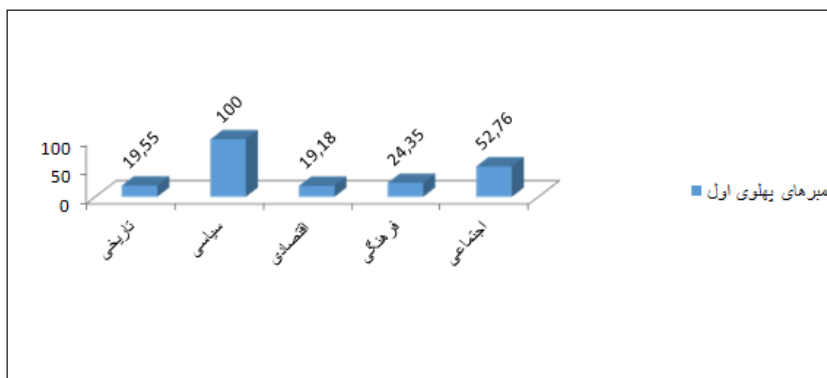

تمبرهای چاپ اول در ۱۳ سری در ۳ نوع پستی، یادگاری، هوایی در فاصله سال‌های ۱۳۰۵-۱۳۱۸ ش چاپ شدند که در ۴ سری از این تمبرها از نمادهای معماری ایران باستان، چون ستون و حجاری، برای تزیین حاشیه تمبرها استفاده شد. تصویر رضاشاه در اغلب تمبرها به همراه نمادهای سیاسی، چون تاج، پرچم شیروخورشید، و تخت سلطنت، به چشم می‌خورد. تنها در ۸ قطعه از سری تمبرهای دهمین سال سلطنت رضاشاه، نمادهای سیاسی، مستقیم حضور ندارند، ولی برای یادآوری خدمات حکومتی چاپ شده‌اند. باتوجه به موضوعات و نمادهای کاربردی، تمام تمبرهای چاپ اول با اهداف سیاسی چاپ شده‌اند. نمادهای اقتصادی نیز تنها در ۲ سری به چشم می‌خورند: سری دیناری که با هدف اعلام واحد پول جدید ایران چاپ شد؛ و در ۴ قطعه از سری یادگاری دهمین سال سلطنت که خدمات اقتصادی حکومت در زمینه توسعه صنعت و ارتباطات، به‌مدد احداث راه شوسه، راه آهن، پل، ناوگان دریایی و هوایی، معرفی شد. در سری دهمین سال سلطنت نیز ۲ قطعه تمبر دارای نمادهای فرهنگی‌اند. از تمثال الهه فرهنگ و بال‌های فروهر به‌عنوان نماد نیروی هوایی استفاده شد. ۱۶ قطعه تمبری هم که برای اولین بار رضاشاه را بدون کلاه به تصویر کشیدند، با زیرنویس عبارت «پست ایران» به زبان فرانسوی گویای ادامه نفوذ فرهنگی فرانسه در ایران‌اند. تقویم شمسی روی ۲ سری پایانی تمبرهای یادگاری چاپ شد. اصلاحات اجتماعی عصر رضاشاه در زمینه پوشش زنان و مردان و کشف حجاب هم در تمبرها به‌یادگار ماندند. در ۶ سری از تمبرهای چاپ اول، رضاشاه کلاه پهلوی معروف را بر سر دارد. تمثال‌های زنانه موجود در تمبرهای دهمین سال سلطنت، برای اولین بار به نقش زن در اجتماع اشاره دارند. در سری مربوط به ازدواج ولیعهد نیز برای اولین بار زنان درباری در تمبرها رخ نمودند (نویسنده فرح‌بخش، ۱۳۸۰، صص ۸۹-۱۰۴). تنها ۱ سری ۴ قطعه‌ای از تمبرهای منتشرشده در عصر رضاشاه، برای دومین بار، در سال ۱۳۰۷ ش با تصویر رتوش شده از رضاشاه با کلاه پهلوی، و روشن‌تر از چاپ اول تجدید چاپ شد (نیساری، ۱۳۴۱، صص ۸۵). عصر رضاشاه، ۱۰ سری، برابر با ۱۰۸ قطعه تمبر سورشازری را در کارنامه خود دارد. از این تعداد، ۶ سری از تمبرها، قاجاری است که ۳ سری آن برای پست هوایی مصرف شد (عباسیان، ۱۳۷۰، صص ۳۶-۳۸). با سورشازری تمبرهای سلسله پیشین، مبادلات پستی، بی‌وقفه تا نشر تمبرهای سلسله جدید ادامه یافت. سال ۱۳۱۴ ش مبادلات پستی رونق زیادی داشت؛ چراکه تمام ۴ سری تمبر سورشازری از تمبرهای پهلوی، در این سال سورشازری شدند. ۱ سری ۸ عددی از سری تاج‌گذاری، ۱ سری ۹ عددی از سری چاپ مجلس، ۱ سری ۱۵ عددی از تمبرهای دیناری، و ۱ سری ۱۷ عددی از تمبرهای پست هوایی، مجموعه تمبرهای سورشازری در این سال هستند (انجمن تمبر

ایران، ۱۳۹۷، صص ۱۰۲-۱۰۴). از ۵ سری برابر با ۶۷ قطعه تمبری که برای پست هوایی در دوره رضاشاه توزیع شد، تنها ۱ سری آن در سال ۱۳۰۹ ش برای این منظور چاپ شده بود، که در سال ۱۳۱۴ ش نیز برای اعلام نام جدید کشور سورشارژ شد. ۳ سری دیگر این دسته از تمبرها، همه سورشارژ بر روی تمبرهای قاجاری بودند که با عبارت پست هوایی به خط زیبای نسخ و نستعلیق و تصویری از هواپیما سورشارژ شدند (نیساری، ۱۳۴۱، صص ۱۴۵-۱۵۰)؛ (جدول ۲ و نمودار ۲)^۱.

نمودار ۲

درصد انعکاس تحولات تاریخی، سیاسی،
اقتصادی، فرهنگی، و اجتماعی، در مجموع
تمبرهای پهلوی اول

شماره	موضوع	نماد
۱	تاریخی	بنا و حجاری‌های مربوط به تاریخ ایران باستان: دورنمای تخت جمشید؛ ستون؛ سرستون
۲	سیاسی	شاه؛ خاندان حکومتی؛ ولیعهد، عروس؛ شیروخورشید؛ شمشیر؛ پرچم؛ تاج؛ تخت سلطنتی؛ تغییر نام کشور
۳	اقتصادی	تغییر واحد پول؛ صنعت؛ کارخانه؛ راه؛ هوایی، دریایی، زمینی (شوسه، آهن)
۴	فرهنگی	تندیس فرهنگ؛ کتاب؛ قلم‌مو؛ آنتن؛ زبان و خط فرانسه؛ خط نستعلیق و نسخ؛ تقویم شمسی؛ فروهر
۵	اجتماعی	تندیس معارف و دادگستری؛ آسایشگاه؛ کلاه پهلوی؛ کشف حجاب؛ زنان اداره پست

جدول ۲

نماد تحولات تاریخی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی
و اجتماعی ایران، در تمبرهای عصر رضاشاه

تمبرهای عصر رضاشاه از همان آغاز به عنوان ابزاری مفید برای رساندن اخبار سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و اداری، به خدمت حکومت درآمدند. اعلام تغییر سلسله، اخبار خاندان حکومتی، خدمات حکومتی، اصلاحات اجتماعی در زمینه نوع پوشش جامعه، معرفی ایران با جاذبه‌های طبیعی و حیات وحش، و حضور زن از ابداعاتی بود که برای

۱. اعداد نمودار ۲، از ردیف آخر (مجموع) جدول شماره یک گرفته شده است.

اولین بار در تمبرهای این دوره، رخ داد (انجمن تمبر ایران، ۱۳۹۷، صص ۹۲، ۱۱۱)؛ (جدول ۳).

شماره	سال	نوآوری
۱	۱۳۰۴-۱۳۰۵	استفاده از تمبر برای اعلام تغییر سلطنت؛ پست هوایی؛ پوشش جدید مردان: کلاه پهلوی
۲	۱۳۰۹، ۱۳۱۳	معرفی جاذبه‌های طبیعت ایران: کوه، رود، دریا، حیات وحش ایران
۳	۱۳۱۳	استفاده از تمثال‌های زنانه به‌عنوان نماد معارف و عدلیه؛ معرفی صنایع نوپا؛ خدمات ارتباطی زمینی، هوایی، دریایی؛ بناها و خدمات اداری، اجتماعی، آموزشی، نظامی
۴	۱۳۱۴	اعلام تغییر رسمی نام کشور به ایران
۵	۱۳۱۶	بزرگداشت روز تولد شاه؛ استفاده از تقویم شمسی در تمبرهای یادگاری
۶	۱۳۱۸	به‌تصویرکشیدن زنان درباری با تکیه بر کشف حجاب؛ اعلام اخبار خاندان حکومتی

جدول ۳

نوآوری در تمبرهای دوره رضاشاه
 (۱۳۰۴-۱۳۲۰ش)

۵. بررسی تحولات تاریخی در قاب تمبرهای دوره رضاشاه (۱۳۰۴-۱۳۲۰ش)

پهلوی با تجلیل از شکوه تاریخی گذشته، موزه‌ها، آثار و محوطه‌های باستانی را به نشانه‌های ملی بدل کرد. نویسندگان از روایت تاریخ سنتی دست کشیدند و به تألیف تاریخی ملی‌گرایانه و علمی، با تأکید بر دوره هخامنشی، به‌مانند ریشه سیاسی دولت پرداختند. متون تازه‌تألیف، افزایش بیداری جدید تاریخی را در میان مردم علاقه‌مند به مطالعه در پی داشتند. به‌مدد شرق‌شناسان غربی، پژوهش‌های علمی در تاریخ ایران، و انتشار عالمانه تاریخ ایران روبه‌رشد نهاد (اشرف، ۱۳۹۵، صص ۲۰۹-۲۱۰). دل‌بستگی به تاریخ ایران باستان و شکوه گذشته در سیاست‌های آموزشی مطرح شد (کرونین، ۱۳۹۳، ص ۲۰۱) و در تمبرها هم نمود یافت. نمادهای تاریخ ایران باستان در تمبرها، از اواخر عصر قاجار آغاز شدند و در دوره پهلوی روبه‌رشد نهادند. از تصویر ستون‌های تخت جمشید به‌عنوان تزیین در حاشیه تمبرهای پستی با تصویر رضاشاه، در سری ستونی، و سری پهلوی بدون کلاه استفاده شد (نوبین فرح‌بخش، ۱۳۹۷، صص ۱۰۲، ۱۰۵، ۱۰۶). تصاویر بناهای هخامنشی که عکس شاه را در تمبرها همراهی می‌کردند، همان وظیفه‌ای را ایفا می‌کردند که بناهای تخت جمشید در تمبرهای تاج‌گذاری احمدشاه داشتند (زیرتس، ۱۳۷۹، شهریور-مهر، صص ۴، ۵). در بین تمبرهای رضاشاه مجموعه دهمین سال سلطنت پهلوی بیشترین تنوع نمادهای تاریخ ایران باستان را دارد. در ۱ قطعه به‌طور کامل، و ۶

قطعه دیگر از این مجموعه، برای تزئین حواشی قاب تمبر از نمادهای حجاری تخت جمشید استفاده شد. تمبر ۱۰ دیناری با تصویری از تخت جمشید، تنها تمبری است که محوطه‌ای از ایران باستان را به تصویر می‌کشد. از نمادهای تاریخی مانند سرباز جاویدان، گل‌های نیلوفر، کاج، شیرهای بالدار با صورت‌های انسانی، بال‌های فروهر، کنگره و ستون و سرستون تخت جمشید در تزئین حاشیه تمبرهای ۵، ۱۰، ۱۵، ۳۰، و ۷۵ دیناری، و ۱، و ۱/۵ اریالی استفاده شد (انجمن تمبر ایران، ۱۳۹۷، ص ۱۰۱). باستان‌گرایی حاکم، به سکوت مطلق تمبرهای دوره رضاشاه درباره تاریخ ایران اسلامی انجامید و هیچ نشانی از نمادهای این دوره در تمبرها چاپ نشد. در تمبرهای پهلوی اول از نمادهای تاریخ ایران باستان تنها در ۵۳ قطعه (۳۳/۳۳٪) از تمبرهای چاپ اول برابر با ۱۹/۵۵٪ از مجموع کل تمبرهای پستی استفاده شد (جدول ۱ و ۲ و نمودار ۱ و ۲). با وجود رویدادهای تاریخی قابل تأمل در این دوره، مانند ثبت ۲۴۷ اثر تاریخی در کشور در سال ۱۳۱۱ ش و لغو امتیاز حفر مناطق باستانی برای بیگانگان در سال ۱۳۰۶ ش (ساکما، ۱/۷۲۲۵/۲۹۷)، باز هم این وقایع تاریخی از انعکاس در تمبرها جا ماندند.

۶. بررسی تحولات سیاسی در قاب تمبرهای دوره رضاشاه (۱۳۰۴-۱۳۲۰ ش)

شرایط سیاسی ناشی از جنگ جهانی اول، نظام سیاسی ایران را متأثر ساخت و زوال سلسله قاجار را سرعت بخشید. انگلیسی‌ها که به دنبال حفظ منافع سیاسی-اقتصادی خود در خاورمیانه بودند، با ترغیب احمدشاه به اخراج افسران روسی بریگاد قزاق در مهرماه ۱۲۹۹ ش، غیرمستقیم راه را برای کودتاگران هموار کردند (کدی، ۱۳۹۶، ص ۱۳۷). وقایع پس از کودتا نیز، زمینه را برای انتقال قدرت از قاجار به پهلوی مهیا کرد. پشتیبانی زیاد نخبگان طبقه متوسط جدید و تحصیل‌کردگان از رضاخان نیز از عوامل مؤثر در گسترش اقتدار او در سراسر کشور بود (کرونین، ۱۳۹۴، صص ۲۹، ۳۸). آغاز حاکمیت پهلوی، با گسترش، نوین‌سازی و تمرکز ارتش و بوروکراسی همراه بود (کاتوزیان، ۱۳۹۱، ص ۱۵۲). تجدد، هدف رضاشاه بود و تمرکزگرایی، روش او بود که به نام ناسیونالیسم هر دو را مشروعیت می‌بخشید (کرونین، ۱۳۹۳، ص ۲۰۱). رضاشاه در پایان سلطنتش در سال ۱۳۲۰ ش، با مخالفت چهار مرکز عمده در جامعه ایران مواجه شد. سیاست‌مداران اشرافی، قبایل بی‌رئیس، روحانیون و روشن‌فکران جوان که از شاه به‌عنوان فردی دیکتاتور و ابزار دست انگلیس انتقاد می‌کردند. با تکیه بر نیروی ارتش و جاده‌های جدید، واکنش دولت به تمام این مخالفان، سرکوب بود (لیمبرت، ۱۳۹۰، صص ۱۵۰، ۱۵۱). با افزایش

نفوذ اقتصادی و فرهنگی آلمان در ایران و تردید رضاشاه در اخراج کارشناسان آلمانی، نیروهای متفقین در تاریخ ۱۳۲۰/۶/۳ش به ایران حمله کردند؛ و شاه به‌طور رسمی در ۱۳۲۰/۶/۲۵ش از سلطنت استعفا کرد و پسرش محمدرضا جانشین او شد (هدایت، ۱۳۷۵، ص ۴۲۰؛ آربری و همکاران، ۱۳۹۰، صص ۷۹۳، ۷۹۴).

پهلوی در آغاز از تمبرهای سورشارژی به‌عنوان ابزاری کارآمد برای اعلام شروع سلطنت خود، سود جست (انجمن تمبر ایران، ۱۳۹۷، ص ۹۲). تمبرهای نخستین به روال قاجار بر استفاده از نشان شیروخورشید پافشاری کردند (کسروی، ۱۳۷۸، صص ۵۵-۵۸؛ عبدلی‌فرد، ۱۳۷۸، صص ۳۵-۴۱)؛ نمادی کهن که از عصر شاه سوسه‌تر پادشاه میتانی (۱۴۵۰ق.م.) مورد توجه حکام بود (نیر نوری، ۱۳۴۴، ص ۷۸). این نشان در مهر سورشارژی بر روی تمبرهای قاجاری حضور یافت؛ هم‌چنین در سری تمبرهای دولتی در سال‌های ۱۳۱۹-۱۳۲۱ش نیز چاپ و استفاده شد (نوبین فرح‌بخش، ۱۳۸۰، صص ۸۸-۹۲، ۱۰۴). هدف در طراحی تمبرهای جدید، معرفی کشور به‌عنوان کشوری متمرکز و مدرن، با تکیه بر نمادهایی به نشانه آن بود (زیبرتس، ۱۳۷۹، شهر یور-مهر، ص ۵). چاپ مجموعه تمبرهای دهمین سال سلطنت، به پیشنهاد وزارت پست، و با امضای علی‌اکبر داور، نخست‌وزیر محمود جم، محمدعلی دولت‌شاهی، محسن صدر، مصطفی قلی بیات و علی‌اکبر بهمن، در جلسه مورخ ۱۳۱۳/۱/۴ش به تصویب هیئت وزراء رسید (سند شماره ۱۲، به نقل از یزدانی، ۱۳۷۸، صص ۶۵، ۶۶). موضوعات این مجموعه، با هدف تصویرسازی سیاسی انتخاب شدند تا حیطة خدمات حکومتی سلسله جدید را معرفی کند. تلاش شد تا نشانه‌های پیشرفت در ابعاد مختلف، با ویرانه‌های تخت جمشید قیاس شود و استقلال کشور در زمینه نیروی هوایی و دریایی اعلام شود. تصاویر پیام دوگانه‌ای را دربر داشتند: یکی تحقق آمال دیرینه روشن‌فکران تجددگرا؛ و دیگری اعلام لوازم قدرت حکومت جدید (زیبرتس، ۱۳۷۹، شهر یور-مهر، ص ۵). برای اولین بار، توان نظامی در شاخه هوایی با تصویری از فرودگاه دوشان‌تپه، و در نیروی دریایی با تصویری از ناو پلنگ، با توسل به تمبرهای این سری معرفی شد (نوبین فرح‌بخش، ۱۳۹۷، ص ۱۰۲). در کنار نشان شیروخورشید، نمادهای سیاسی دیگری، چون تصویر شاه، خاندان سلطنتی، و تاج، در طراحی غالب تمبرهای این دوره به چشم می‌خورد. تمامی تمبرهایی که در عصر رضاشاه در پست جریان داشتند، یا به شکل مستقیم از نمادهای سیاسی سود جسته‌اند و یا به یادمان مناسبتی سیاسی چون تاج‌گذاری، دهمین سال سلطنت، شصتمین سال تولد رضاشاه، و اعلام اخبار حکومتی چون ازدواج ولیعهد، و تغییر نام کشور، منتشر شدند. این موارد، گویای کارکردهای سیاسی تمبرهای این دوره‌اند. تمام تمبرهای این

I.sausetar

دوره، سهل‌ترین ابزار در جهت اهداف سیاسی بودند و پهلوی اول برای اعلام وقایع سیاسی از آن‌ها سود جست. با توجه به حضور نمادهای سیاسی در تمبرها، به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم ۱۰۰٪ تمبرهای این دوره سیاسی محسوب می‌شوند (جدول ۱ و ۲؛ نمودار ۱ و ۲). رونق و کساد در نشر تمبر، متأثر از شرایط سیاسی حاکم است. آشفته‌گی‌های سیاسی ناشی از جنگ جهانی دوم در ایران به کساد در نشر تمبر در دو سال پایانی حکومت پهلوی اول انجامید.

۷. بررسی تحولات اقتصادی در قاپ تمبرهای دوره رضاشاه (۱۳۰۴-۱۳۲۰ ش)

رضاشاه با تمرکز بر توسعه تجارت و صنعت تلاش کرد تا اقتصاد کشور را سامان بخشد. ابتدا با لغو خدمت مأموران بلژیکی، تأسیس بانک ملی و دادن حق انتشار اسکناس به آن، در جهت استقلال و توسعه اقتصادی ایران گام‌های نخستین برداشته شد (آربری و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۷۸۶). کارخانه‌ها بیشتر به صنایع سبک و تأمین نیازهای داخلی می‌پرداختند و کارخانه سیمان، مهم‌ترین مرکز صنعتی‌ای بود که نیازهای عمرانی کشور را تأمین می‌کرد (آربری و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۷۸۸). دولت جدید ثروتمندتر از قاجارها، با تکنولوژی مدرن، خواهان انجام تغییرات اقتصادی بود، از این رو به گسترش وسایل ارتباطی نیز توجه کرد (کاتوزیان، ۱۳۹۱، ص ۱۵۲). نقشه‌برداری و احداث ساختمان راه‌آهن به‌عنوان مهم‌ترین پروژه ارتباطی عصر رضاشاه در تاریخ ۱۳۰۴/۱۱/۲۰ ش به تصویب مجلس رسید تا در سایه سیستم ارتباطی منظم کشور، رونق صنعت و تجارت نیز میسر شود (محبوبی اردکانی، ۱۳۷۶، ص ۳۴۵). شاه راه‌آهن سراسری (۱۳۰۶-۱۳۱۷ ش) را مظهر عظمت دولت، استقلال ملی، و توسعه اقتصادی خواند (فوران، ۱۳۹۴، ص ۳۳۸). تغییر واحد پول ایران به دینار نیز از دیگر تحولات اقتصادی این دوره بود که از اسفند سال ۱۳۰۸ ش آغاز شد و پس از تصویب مجلس در تاریخ ۱۳۱۰/۱۲/۲۶ ش، از آغاز سال ۱۳۱۱ ش رسمیت یافت (خرازچی، ۱۳۸۱، مهر، ص ۵۷). افزایش منابع درآمد نفتی و مالیاتی بر اولویت‌های اقتصادی کشور تأثیر گذاشت و سرمایه‌گذاری دولت در صنعت و تجارت از ۱/۱٪ بودجه در سال ۱۳۰۷ ش، به ۲۴/۱٪ بودجه در سال ۱۳۲۰ ش رسید (فوران، ۱۳۹۴، ص ۳۳۷). صعود درآمد نفتی کشور و امنیت جاده‌ها به رونق تجاری و کاهش هزینه حمل‌ونقل انجامید و این موضوع بهبود اقتصاد ایران را به‌ارمغان آورد. سروسامان دادن سازمان مالی کشور، بدهی‌های دولتی را کاهش داد، ولی بهبودی در توسعه اقتصادی کشور حاصل نکرد و پیشرفت اجتماعی و اقتصادی گسترده‌ای را به‌همراه نداشت (کاتوزیان، ۱۳۹۱، صص ۱۳۵، ۱۳۶).

توجه به اقتصاد در تمبرهای پهلوی اول با پرداختن به رونق و توسعه صنعت حمل و نقل و ارتباطات، به عنوان مکمل رشد اقتصادی، با سه سری نخستین تمبرهای هوایی، و سورشارژ تصویر هواپیما در سال‌های ۱۳۰۵-۱۳۰۸ ش مطرح شد (نوبین فرح‌بخش، ۱۳۹۷، صص ۹۷، ۹۸). تمبرهای سری دیناری نیز با استفاده از واحد پول جدید، از سال ۱۳۱۲-۱۳۱۳ ش رونق دینار و ریال را سرعت بخشیدند (خرازچی، ۱۳۸۱، مهر، ص ۵۷). سری ترقیات با ۴ قطعه تمبر معرفی تنوع تحولات اقتصادی کشور را عهده‌دار شد و تمبرهای ۳۰، ۷۵، ۹۰ دیناری، و اریالی، کارخانه سیمان، و راه‌های هوایی، دریایی، و زمینی (شوسه و آهن) را به تصویر کشیدند (نیساری، ۱۳۴۱، ص ۸۹). به عبارتی ۱۹ قطعه (۱۱/۴۹٪) از تمبرهای چاپ اول، ۳۳ قطعه (۴۹/۲۵٪) از تمبرهای پست هوایی، و ۳۳ قطعه (۳۰/۵۵٪) از تمبرهای سورشارژی موضوع اقتصاد را مطرح کردند (جدول ۱ و ۲؛ نمودار ۱ و ۲).

۸. بررسی تحولات فرهنگی در قاب تمبرهای دوره رضاشاه (۱۳۰۴-۱۳۲۰ ش)

دولت-ملت پهلوی، بر اساس بزرگداشت ستایش شکوه گذشته با یادآوری تاریخی، متکی به نمادها، اساطیر، مراسم، موزه‌ها، و بر اساس الگوی فرهنگی مشترک در اوایل قرن ۲۰ بنا شد (اشرف، ۱۳۹۵، ص ۲۰۹). رضاشاه با به‌کارگیری تحصیل‌کردگان دانشگاهی، نقش روحانیون را در تعلیم و تربیت کشور کم‌رنگ‌تر کرد. مراکز علمی متأثر از کشورهای غربی بودند و در دانشگاه‌ها و مدارس برنامه‌های آموزشی فرانسوی تدریس می‌شد. مشاوران آلمانی در مدارس فنی، و استادان خارجی در دانشگاه تهران به تدریس مشغول بودند (لیمبرت، ۱۳۹۰، ص ۱۴۹). بخشی از وقایع فرهنگی وقت، در تمبرها بازتاب یافت. زیرنویس پست ایران به زبان فرانسوی، در سری تمبرهای رضاشاه، بدون کلاه، در سال ۱۳۱۴-۱۳۱۵ ش (نوبین فرح‌بخش، ۱۳۸۰، ص ۱۰۱) گویای نفوذ فرهنگی فرانسه در نظام آموزشی کشور بود (کرونین، ۱۳۹۳، ص ۲۰۷).

هنر خوش‌نویسی به شکل خط نسخ و نستعلیق برای چاپ عبارات سورشارژی در سورشارژ ۳ سری از تمبرهای پست هوایی استفاده شد (انجمن تمبر ایران، ۱۳۹۷، صص ۹۵-۹۷). تلاش برای ترغیب جامعه به سوی نوین‌سازی با الگوپذیری از غرب، با مجسمه‌های عدالت و تربیت در ۲ قطعه از تمبرهای سری دهمین سال سلطنت نمود یافت (زیرتس، ۱۳۷۹، شهریور-مهر، ص ۵). تمبر ۱۵ دیناری، با نشان فرهنگ، با تمثال فرشته‌ای با بال‌هایی گسترده است که در پرتو انواری، کودکی را در آغوش دارد و کره

زمین زیر پایشان قرار دارد و هر دو در حال خواندن کتابی هستند. ساز چنگ، قلم‌مو، و آنتن بشقابی، به نشانه شاخه‌های هنر و تکنولوژیِ مورد توجه در این عصر در پایین این تمبر به چشم می‌خورد. تمبر ۳۰ دیناری نیز با استفاده از بال‌های فروهر در نماد نیروی هوایی پهلوی (عباسیان، ۱۳۷۰، ص ۴۰) نشان‌سازی با استفاده از سمبل‌های فرهنگی ایران باستان را به تصویر کشید، این کار نمونه‌ای از سیاست باستان‌گرایی حکومت بود.

جایگزینی تقویم شمسی به جای تقویم قمری، از سیاست‌های فرهنگی رضاشاه در جهت تقویت ناسیونالیسم ایرانی بود (لیمبرت، ۱۳۹۰، ص ۱۴۸). این تحول فرهنگی در شکل بلوکی در سری تمبرهای شصتمین سال تولد و در سری عروسی و لیعهد نمود یافت (انجمن تمبر ایران، ۱۳۹۷، صص ۱۰۹-۱۱۱). ۳۳ قطعه (۲۰/۷۵٪) از تمبرهای چاپ اول، و ۳۳ قطعه (۳۰/۵۵٪) از تمبرهای سورشارژی، حاوی نمادهای فرهنگی بودند. درکل، ۶۶ قطعه (۲۴/۳۵٪) از مجموع تمبرهای رضاشاهی امور فرهنگی را به شکل مستقیم یا غیرمستقیم، مطرح کرده‌اند (جدول ۱ و ۲؛ نمودار ۱ و ۲). در عصر رضاشاه وقایع فرهنگی مهمی در کشور روی داد که جشن هزاره فردوسی در ۱۳۱۳/۷/۲۰ش از مهم‌ترین آن‌ها بود. مجلس مخارج بنای مقبره فردوسی را در بودجه سالانه کشور گنجانده (هدایت، ۱۳۷۵، ص ۴۰۴) و حتی به ریاست سیدمحمد تدین، به موجب مصوبه‌ای در تاریخ ۱۳۰۴/۱۱/۱ش به وزارت مالیه مجوز داد تا برای ساخت مقبره فردوسی از عواید خالص فروش تمبر به نام فردوسی استفاده کند («تمبر و قانون»، ۱۳۸۱، اردیبهشت، ص ۱۷)؛ ولی تمبری به مناسبت فردوسی در این دوره منتشر نشد. جشن هزاره فردوسی و ساخت مقبره‌ای نو در طوس (ساکما، ۲۹۷/۹۷۷۳/۱)، سنگ بنای دانشگاه تهران در ۱۳۱۳/۱۱/۱۵ش (ساکما، ۲۹۷/۳۷۰۳۸/۱)، احداث آرامگاه جدید برای خیام، حافظ، و سعدی، تأسیس فرهنگستان ادب فارسی (عاقلی و آشتیانی، ۱۳۸۹، ص ۷۷۱)، کودکستان، مدارس حرفه‌ای، و فرمان تحصیل رایگان (کرونین، ۱۳۹۳، ص ۱۸۹) از مواردی بودند که در قاب کوچک تمبرهای پهلوی اول نگنجیدند. شاه و مشاورانش با نادیده گرفتن فرهنگ دوره اسلامی، میراث فرهنگ پیش از اسلام را طبق الگوی اروپایی، و در قالب ملی‌گرایی، با فرهنگ بیگانه آمیختند (اوری و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۳۵). تلاش در جهت تحقق اهداف سیاسی، خلأ بزرگی را در تمبرها برای حضور فرهنگ ایران اسلامی و نقش اسلام به عنوان پشتوانه فرهنگی این دوره ۱۴۰۰ ساله ایجاد کرد. در تمبرهای عصر محمدرضا پهلوی در قیاس با تمبرهای دوره حکومت پدرش، تغییراتی اعمال شد و اسلام و تاریخ ایران اسلامی در آن‌ها مطرح شد (رحیمی و فتحی، ۱۳۹۶، زمستان، ص ۱۸).

۹. بررسی تحولات اجتماعی در قاب تمبرهای دوره رضاشاه (۱۳۰۴-۱۳۲۰ش)

رضاخان بعداز سفر ۲۳ روزه به ترکیه در تاریخ ۱۳۱۳/۳/۲۶ ش، تحت تأثیر برنامه‌های آتاترک قرار گرفت (هدایت، ۱۳۷۵، ص ۴۰۳؛ مختاری اصفهانی، ۱۳۹۲، صص ۱۹۶، ۱۹۷). پس از این سفر سیاست‌های حکومت پهلوی براساس ناسیونالیسم ایرانی، و تجدد غربی به تقلید از دستاوردهای مادی غرب انجامید (لیمبرت، ۱۳۹۰، صص ۱۴۸، ۱۴۹). به تدریج، اصلاحات آموزشی و قضایی، در تغییرات اجتماعی جامعه نمود یافت و با تثبیت نظام آموزشی و قضایی مدرن، قدرت روحانیون رو به کاهش نهاد. با نوسازی قوانین قضایی در سال ۱۳۱۴ ش، قضات تحصیل کرده با مدارک دانشگاهی، جایگزین قاضیان روحانی شدند. قوانین جدید برگرفته از مستندات اروپایی و اغلب فرانسوی بودند و مدارج دانشگاهی می‌طلبیدند (آربری و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۷۸۵). کشف حجاب هم یکی از سیاست‌های مدرن‌سازی رضاشاه بود. علی‌اصغر حکمت وزیر معارف محمدعلی فروغی، مأمور اجرای این سیاست شد (مختاری اصفهانی، ۱۳۹۲، ص ۲۰۴). با دستور رسمی دولت، از ۱۳۱۴/۱/۱ ش امر شد تا مردان کلاه‌فرنگی بر سر بگذارند و زن‌ها نیز چادر را ترک کنند (هدایت، ۱۳۷۵، ص ۴۰۷). با وجود این که مقدمات کشف حجاب از دولت فروغی شکل گرفته بود، ولی این محمود جم بود که هم‌زمان در دو مسند وزارت داخله و نخست‌وزیری مجری این طرح شد (مختاری اصفهانی، ۱۳۹۲، صص ۲۰۷-۲۱۱). کشف حجاب در تبر مراسم عروسی ولیعهد نیز خود را نشان داد (هدایت، ۱۳۷۵، ص ۴۱۳). برای پوشش مردان، کلاه‌فرنگی -موسوم به کلاه پهلوی- رسمی شد (هدایت، ۱۳۷۵، ص ۲۸۳). تصویر شاه با این کلاه بر تمبرها، حاوی پیامی سیاسی با تکیه بر نمادی اجتماعی بود که شاه را به‌عنوان قدرت مطلق دولتی مدرن معرفی می‌کرد (زیرتس، ۱۳۷۹، شهریور-مهر، ص ۵). چاپ تصویر رضاشاه با کلاه در اولین سری تمبرهای پهلوی تأکیدی بود بر استفاده از کلاه پهلوی به‌عنوان نماد تغییر پوشش مردان ایرانی؛ این کار تا سال ۱۳۱۴ ش در تمبرها ادامه یافت (عباسیان، ۱۳۷۰، صص ۳۷-۴۱). این تغییر پوشش در طی بخشنامه‌ای در سال ۱۳۰۷ ش برای مستخدمان دولت و محصلان رسمیت یافت (ساکما، ۱۳۴۰/۱۵۲۱۶/۱). پافشاری بر فرمان تغییر پوشش در بیشتر تمبرهای منقش به تصویر شاه هویداست؛ در ۸ سری از تمبرها، رضاشاه کلاه پهلوی را بر سر دارد. اصلاحات اجتماعی در زمینه پوشش در تمبرها به‌یادگار ماند. در سری دهمین سال سلطنت، تمبر ۵ دیناری با تندیس فرشته عدالت با ترازو و شمشیری در دست به اهمیت عدالت اجتماعی پرداخت. تمبر ۴۵ دیناری این سری با ساختمان آسایشگاه سخت‌سر و ۱/۵ ریالی با ساختمان اداره پست نیز بخشی از خدمات اجتماعی را به تصویر کشیدند (انجمن تمبر ایران، ۱۳۹۷،

صص ۹۴-۱۰۵). ولی جایگاه زنان در تمبرها خالی بود. تمثال زنانه فرهنگ و عدالت، و تصویر فوزیه عروس مصری دربار (مهدی قلی، ۱۳۷۹، تیر-مرداد، ص ۴) تنها زنانی بودند که برای اولین بار پایشان به تمبرهای ایران گشوده شد. در سری ازدواج ولیعهد هم، زنان درباری با تکیه بر کشف حجاب در تمبرها رخ نمودند (نیساری، ۱۳۴۱، ص ۹۷). ۹۱ قطعه (۵۷/۲۳٪) از تمبرهای چاپ اول، در تمام ۴ قطعه تمبر چاپ دوم، در ۴۸ قطعه (۴۴/۴۴٪) از تمبرهای سورشارژی، و در ۳۴ قطعه (۵۰/۷۴٪) از تمبرهای پست هوایی، و در مجموع در ۱۴۳ قطعه (۵۲/۷۶٪) از تمبرهای دوره رضاشاه نمادهای اجتماعی، به شکل مستقیم یا غیرمستقیم حضور دارند (جدول ۱ و ۲؛ نمودار ۱ و ۲). آبله کوبی مجانی در ۱۳۱۱ش (ساکما، ۱/۷۲۲۵/۲۹۷) از مهم ترین خدمات اجتماعی این عصر بود که در تمبرها به فراموشی سپرده شد.

۱۰. نتیجه

در این پژوهش تلاش شد تا میزان حضور ۵ موضوع تاریخ، سیاست، اقتصاد، فرهنگ، و اجتماع، در تمبرهای پهلوی اول بررسی شود و شیوه انعکاس وقایع مرتبط با موضوعات مطرح شده در تمبرها، با نمادهای مربوطه، تفکیک شود. برای قیاس این موارد از علم ریاضی و ابزارهای آماری و جداول استفاده شد تا اهداف جانبی نشر تمبر نمود یابد. با قیاس نمادهای تمبرها، نتایجی قابل توجه رخ نمود. سیاست با توسل به نمادهای حکومتی، مانند تصویر شاه، خاندان حکومتی، و تاج، بیشترین موضوع مطرح شده در تمبرهای رضاشاه است و این گویای غلبه تفکر سیاسی در جامعه آن زمان است. در راستای سیاست حاکم، برای تغییر پوشش جامعه، به عنوان نمادی اجتماعی، تمبر نقشی تبلیغاتی داشت. فرهنگ در شاخه های مختلف، به مدد نمادهای متعددی چون فروهر، کتاب، تقویم، قلم مو، و هنر خوش نویسی، سومین اولویت تمبرهای این دوره است. با وجود تأکید بر باستان گرایی، نمادهای تاریخ ایران باستان، مثل تخت جمشید و حجاری هایش، در رتبه چهارم جا گرفتند. سکوت تمبرها در برابر تاریخ ایران اسلامی، از بی توجهی سیاست حاکم به بخش اعظمی از تاریخ ایران پرده برمی دارد. تحولات اقتصادی کشور مانند تغییر واحد پول، و نمادهای اقتصاد ایران، به شکل مستقیم و غیرمستقیم، در بخش اندکی از تمبرها حضور دارند. این پژوهش نقش تبلیغاتی تمبر را به عنوان رسانه ای ارزان و در دسترس برای نشر اخبار سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، به روشنی آشکار کرد. سایه سنگین سیاست در تمبرهای این دوره چنان مشهود است که از پرداختن به داشته های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و بخش اعظمی از تاریخ ایران جلوگیری کرده است.

منبع

اسناد:

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما): ۱/۱۵۲۱۶/۲۴۰؛ ۱/۲۹۷/۷۲۲۵؛ ۱/۲۹۷/۹۷۷۳؛ ۱/۳۸۱/۳۷۰۲۹۷؛
۱/۳۱۰/۲۱/۴؛ ۳۱۰/۲۱/۵؛ ۳۱۰/۲۱/۶؛ ۳۱۰/۲۱/۷

کتاب

آربری، آج؛ و همکاران. (۱۳۹۰). *تاریخ اسلام: پژوهش دانشگاه کمبریج*. (پی.ام. هولت و آن. لمبتون، سرپرستان؛ احمد آرام، مترجم). تهران: امیرکبیر.

اشرف، احمد. (۱۳۹۵). *هویت ایرانی: از دوران باستان تا پایان پهلوی*. (حمید احمدی، مترجم). تهران: نی.
انجمن تمبر ایران. (۱۳۹۷). *راهنمای تمبرهای ایران: ۱۲۴۸-۱۳۹۷: قاجار، پهلوی، جمهوری اسلامی*. تهران:
آرویج ایرانیان.

اوری، پیتر؛ و همکاران. (۱۳۹۳). *تاریخ ایران کمبریج*. (ج ۳-۷). (گاوین هامبلی، چارلز ملویل، ویراستاران؛
تیمور قادری مترجم). تهران: مهتاب.

پلودن، لیدی و همکاران. (۲۵۳۵). *تمبر*. (جنیفر کوچران، سرپرست؛ حسین عطایی آشتیانی، مترجم). تهران:
پدیده.

عاقلی، باقر؛ اقبال آشتیانی، عباس. (۱۳۸۹). *تاریخ ایران: تاریخ ایران پس از اسلام*. تهران: نامک.

عباسیان، سیدرضی. (۱۳۷۰). *راهنمای یک صدویست و سه ساله تمبرهای ایران*. تهران: عباسیان.

عبدلی فرد، فریدون. (۱۳۷۸). *تاریخ پست در ایران: تمبرهای شیر و خورشید اولیة ایران*. تهران: هیرمند.
فوران، جان. (۱۳۹۴). *مقاومت شکننده: تاریخ تحولات اجتماعی ایران از سال ۱۵۰۰ میلادی مطابق با ۱۹۷۷*
شمسی تا انقلاب. (احمد تدین، مترجم). تهران: رسا.

کاتوزیان، محمدعلی (همایون). (۱۳۹۱). *اقتصاد سیاسی ایران: از مشروطیت تا پایان سلسله پهلوی*.
(محمد رضا نفیسی و کامبیز عزیزی، مترجمان). تهران: مرکز.

کدی، نیکی. آر. (۱۳۹۶). *ایران دوران قاجار و برآمدن رضاخان*. (مهدی حقیقت خواه، مترجم). تهران:
ققنوس.

کرونین، استفانی. (۱۳۹۳). *رضاشاه و شکل گیری ایران نوین*. (مرتضی ثاقب فر، مترجم). تهران: جامی.

کرونین، استفانی. (۱۳۹۴). *کلنل پسیان و ناسیونالیسم انقلابی در ایران*. (عبدالله کوثری، مترجم). تهران:
ماهی.

کسروی تبریزی، احمد. (۱۳۷۸). *تاریخچه شیر و خورشید، تاریخچه چپوق و قلیان*. (عزیزالله علی زاده،
کوشش گر). تهران: فردوس.

لیمبرت، جان. (۱۳۹۰). *ایران در مصاف با تاریخ*. (سعیده ناجیان تبریز، مترجم). تهران: مرکز اسناد انقلاب
اسلامی.

- محبوبی اردکانی، حسین. (۱۳۷۶). *تاریخ مؤسسات تمدنی جدید در ایران*. (ج ۲). تهران: دانشگاه تهران.
- مختاری اصفهانی، رضا. (۱۳۹۲). *پهلوی اول: از کودتا تا سقوط*. تهران: پارسه.
- نوین فرحبخش، فریدون. (۱۳۸۰). *راهنمای تمبرهای ایران: قاجار، پهلوی، جمهوری اسلامی*. تهران: فرحبخش.
- نوین فرحبخش، فریدون. (۱۳۹۷). *راهنمای تمبرهای ایران: قاجار، پهلوی، جمهوری اسلامی*. تهران: فرحبخش.
- نیرنوری، حمید. (۱۳۴۴). *تاریخچه بیرق ایران و شیروخورشید*. تهران: مطالعات و تحقیقات اجتماعی.
- نیساری، سلیم. (۱۳۴۱). *تمبرهای ایران از بدو انتشار تا امروز، کاتالگ*. تهران: انجمن تمبرشناسی ایران.
- هدایت، حاج مهدی قلی (مخبر السلطنه). (۱۳۷۵). *خاطرات و خطرات*. تهران: زوار.
- یزدانی، مرضیه. (۱۳۷۸). *اسناد پست و تلگراف و تلفن در دوره رضاشاه*. تهران: سازمان اسناد ملی ایران.

مقاله

- «تمبر و قانون». (۱۳۸۱، اردیبهشت). ماهنامه تمبر، ۳(۶)، ص ۱۷.
- خرازچی، احمد. (۱۳۸۱، مهر). «تحولات واحد پول و تمبر در ایران». ماهنامه تمبر، ۳(۷)، صص ۵۵-۵۷.
- رحیمی، عبدالرفیع؛ فتحی، سیده فروغ. (۱۳۹۶، زمستان). «تاریخ در قاب تمبرهای دوره نخست حکومت محمدرضا پهلوی (۱۳۲۰/۶/۲۶-۱۳۳۲/۵/۲۸) با تکیه بر آمار». فصلنامه گنجینه اسناد، ۲۷(۱۰۸)، صص ۶-۱۹.
- زیرتس، رومان. (۱۳۷۹، شهریور-مهر). «استفاده تبلیغاتی از تمبر در دوره پهلوی». ماهنامه تمبر، ۱(۴)، صص ۳-۷.
- مهدی قلی، مریم. (۱۳۷۹، تیر-مرداد). «چاپ تمبر از زنان». ماهنامه تمبر، ۱(۲ و ۳)، صص ۴-۵.

منابع لاتین

English Translation of References

Documents

Sāzmān-e Asnād va Ketābxāne-ye Melli-ye Irān (Sākmā) (National Library and Archives of Iran):240/15216/1; 297/7225/1; 297/9773/1; 297/37038/1; 310/21/1; 310/21/4; 21/6; 310/21/7.[Persian]

Books

Abbasian, SeyyedRazi. (1370/1991). “*Rāhnamā-ye yeksd-o-bišt-o-se sale-ye tambr-hā-ye Irān*” (The one-hundred-and-twenty-three-year old guide to Iranian

- stamps). Tehran: Abbasiān.[Persian]
- Abdolifard, Fereydoun. (1378/1999). “*Tāārix-e post dar Irān: Tambr-hā-ye šīr va xoršīdī-ye avvalīe-ye Irān*” (The history of post in Iran: The early sun-and-lion stamps in Iran). Tehran: Hirmand.[Persian]
- Agheli, Bagher; & EghbalAshtiani Abbas. (1389/2010). “*Tārix-e Irān: Tārix-e Irān-e pas az eslām*” (History of Persia in Islamic period). Tehran: Nāmak.[Persian]
- “Anjoman-e tambr-e Irān” (Iran Philatelic Study Circle) (IPSC). (1397/2018). “*Rāhnamā-ye tambr-hā-ye Irān: 1248-1397: Qājār, Pahlavi, Jomhuri-ye Eslāmī*” (Iran stamps catalogue: Qajar, Pahlavi, Islamic republic, 1869-2018). Tehran: Ārvij-e Irāniān.[Persian]
- Arberry. A. J. et al. (1390/2011). “*Tārix-e eslām: Pažuheš-e danešgāh-e Kambriž*” (The Cambridge history of Islam). Supervised by Peter Malcolm Holt & Ann Katharine Swynford Lambton. Translated by Ahmad Aram. Tehran: Amir Kabir.[Persian]
- Ashraf, Ahmad. (1395/2016). “*Hoviat-e Irāni: Az dōwrān-e bāstān tā pāyān-e Pahlavi*” (Persian identity: From the antiquity until modern times ...). Translated by Hamid Ahmadi. Tehran: Ney.[Persian]
- Avery, Peter, et al. (1393/2014). “*Tārix-e Irān Kambriž*” (The Cambridge history of Iran) (vol. 3-7). Edited by Gavin Hambly & Charles Melville. Translated by Teymour Ghaderi. Tehran: Mahtāb.[Persian]
- Cronin, Stephanie. (1393/2014). “*Rezāšāh va šeklgiri-ye Irān-e novīn*” (The making of modern Iran: State and society under Riza shah 1921 - 1941). Translated by Morteza Saghebfar. Tehran: Jāmi.[Persian]
- Cronin, Stephanie. (1394/2015). “*Kolonel Pesyān va nasyonālism-e enqelābi dar Irān*” (An experiment in revolutionary nationalism: The rebellion of Colonel Muhammad Taqi Khan Pasyan in Mashhad, April-October 1921). Translated by Abdollah Kosari. Tehran: Māhi.[Persian]
- Foran, John. (1388/2009). “*Moqāvemāt-e šekanandeh: Tāix-e tahavvolāt-e e'temā'ee-ye Irān az sāl-e 1500-e milādī motābeq bā 897 šamsi tā enqelāb*” (Fragile resistance: Social transformation in Iran from 1500 to the revolution) (7th ed.). Translated by Ahmad Tadayyon. Tehran: Rasā. [Persian]

- Hedayat, Haj Mehdi Gholi (Mokhber Al-Saltaneh). (1344/1965). "*Xāterāt o xatarāt*" (Memries and dangers). Tehran: Zovvār. [Persian]
- KasraviTabrizi, Ahmad. (1378/1999). "*Tārixče-ye šir o xoršid, tārixče-ye čopoq o qaliān*" (The history of the lion and sun, the history of smoking pipe and hookah). Edited by Azizollah Alizadeh. Tehran: Ferdows. [Persian]
- Katouzian, Mohammad Ali (Homayun). (1386/2007). "*Eqtesād-e siāsi-ye Irān az mašrutiat tā pāyān-e selsele-ye Pahlavi*" (Political economics in Iran from constitutional revolution to the end of Pahlavid era). Translated by Mohammad Reza Nafisi & KambizAzizi. Tehran: Markaz. [Persian]
- Keddie, Nikki R. (1396/2017). "*Irān-e dōwrān-e Qājārva bar-āmadan-e RezāXān*" (Qajar Iran and the rise of Reza Khan, 1796-1925). Translated by Mahdi Haghighatkhah. Tehran: Qoqnuş.[Persian]
- Limbert, John W. (1390/2011). "*Irān dar masāf bā tārix*" (Iran, at war with history). Translated by Saeedeh Najian. Tehran: Markaz-e Asnād-e Enqelāb-e Eslāmi (Marāsān) (Islamic Revolution Documents Center).[Persian]
- MahboubiArdakani, Hossein. (1376/1997). "*Tārix-e mo'assesāt-e ta maddoni-ye jaded dar Irān*" (History of the new civilization organizations in Iran) (vol. 2). Tehran: Dānešgāh-e Tehrān (University of Tehran). [Persian]
- MokhtariEsfahani, Reza. (1392/2013). "Pahlavi-ye avval: *Az kude tā tā soqut*" (Pahlavi I from rise to fall). Tehran: Pārseh.[Persian]
- Nayyer Nouri, Hamid. (1344/1965). "*Tārix-če-ye beiraq-e Irān va šir o xoršid*" (The history of the Iranian flag and the sun and lion). Tehran: Motāle'āt vaTahqiqāt-e Ejtemāee (Institute of Social Studies and Research).[Persian]
- Neysari, Salim. (1341/1962). "*Tambr-hā-ye Irān az badv-e entešār tā emruz, kātalog*" (Iranian stamps from the beginning to the present: A catalog). Tehran: Anjoman-e Tambr-šenāsi-ye Irān (Iran Philatelic Study Circle) (IPSC).[Persian]
- NovinFarahbakhsh, Fereydoun. (1380/2001). "*Rāhnamā-ye tambr-hā-ye Irān: Qājār, Pahlavi, Jomhuri-ye Eslāmi*" (Aguide to Iranian postage stamps: Qajar, Pahlavi, Islamic Republic). Tehran: Farahbaxš.[Persian]
- NovinFarahbakhsh, Fereydoun. (1397/2018). "*Rāhnamā-ye tambr-hā-ye Irān: Qājār,*

- Pahlavi, Jomhuri-ye Eslāmi*” (A guide to Iranian postage stamps: Qajar, Pahlavi, Islamic Republic). Tehran: Farahbaxš.[Persian]
- Plowden, Lady at al. (2535/1956). “*Tambr*” (Stamp). Supervised by Jennifer Cochran. Translated by Hossein AtayiAshtiani. Tehran: Padideh.[Persian]
- Yazdani, Marzieh. (1378/1999). “*Asnād-e post va telegrāf va telefon dar dowre-ye RezāŠāh*” (Some records of post, telegraph and telephone during Reza shahs reign). Tehran: Sāzmān-e Asnād-e Melli-ye Irān (Sākmā) (National Archives of Iran).[Persian]

Articles

- Kharrazchi, Ahmad. (1381, Mehr/2002, October). “Tahavvolāt-e vā hed-e pul va tambr dar Irān” (Currency and postage stamp developments in Iran). *Māhnāme-ye Tambr*, 3 (7), p. 55-57.[Persian]
- Mehdi Gholi, Maryam. (1379, Tir-Mordād/ 2000, July-August). “Čāp-e tambr az zanān” (Print stamps of women). *Māhnāme-ye Tambr*, 1 (2 & 3), pp. 4-5.[Persian]
- “Tambr va qānun” (Postage stamp and the law). (1381, Ordibehešt/2002, May). *Māhnāme-ye Tambr*, 3 (6), p. 17.[Persian]
- Rahimi, Abd Al-Rafi’; & Fathi, SeyyedehForough. (1396, Zemestān/2017, Winter). “Tārix dar qāb-e tambr-hā-ye dowre-ye noxost-e hokumat-e Mohammad RezāPahlavi (1320/6/26 – 1332/5/28) bā tekyeh bar āmār” (Iranian postal stamps as graphic narrators of history). *Ganjine-ye Asnād*, 27 (108), pp. 6-19.[Persian]
- Zibertse, Roman. (1379, Šahrivar-Mehr/2000, September-October). “Estefāde-ye tabliqāti az tambr dar dowre-ye Pahlavi” (Advertising use of stamps in the Pahlavi period). *Māhnāme-ye Tambr*, 1 (4), pp. 3-7.[Persian]

